

"כותבים היסטוריה"

סקירה נרטיבית - זהות מקצועית מגויסת ומותאמת משבר: בעקבות זהותם המקצועית של אנשי ונשות חינוך במלחמת "חרבות ברזל"

הקדמה

"ילד אחד, מורה אחד, ספר אחד, עט אחד -- יכולים לשנות את העולם"

מלאה יוספזאי, פעילת זכויות לנערות בפקיסטן

בבוקר ה-7 באוקטובר 2023, התעוררה מדינת ישראל למציאות חדשה. עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", התייצבו אנשי ונשות החינוך בחזית אחרת - חזית השמירה על שפיות, יציבות וביטחון עבור ילדינו. במציאות של אי-ודאות, כשהגבולות בין האישי, המקצועי והלאומי היטשטשו, ראינו כיצד הזהות המקצועית של אנשי החינוך שלנו הפכה ל"זהות מגויסת" - כזו המתעלה מעל המשימה היומיומית ומתגייסת למען צרכים גדולים יותר.

האגף לחינוך יסודי יזם את המיזם "כותבים היסטוריה" מתוך הבנה עמוקה כי העדויות האותנטיות מהשטח הן נכס לאומי שיש לשמרו. הזמנו את כולם - מורים, מנהלים, תלמידים והורים - לתעד את חוויותיהם, לספר את הסיפור האישי שלהם, להנציח את הרגעים שבהם החינוך הישראלי עמד במבחן והוכיח את חוסנו.

המסמך שלפניכם, שעובד ונכתב במסירות רבה על ידי ד"ר שרון רחמים, מנהלת מרכז פסג"ה לוד, מציג סקירה נרטיבית מרגשת ומעמיקה של 50 תיעודים מתוך אלפי העדויות שהגיעו אלינו. דרך עיניהם של המחנכים, נחשף הסיפור האמיתי של מערכת החינוך בעת משבר - סיפור של התמודדות, יצירתיות, אחריות ותקווה. אני מבקשת להודות מקרב לב לד"ר שרון רחמים על העבודה המקצועית והמעמיקה בניתוח התיעודים הנרטיביים ובהצגת תובנות משמעותיות על זהותם המקצועית של אנשי החינוך בתקופה מאתגרת זו. העיבוד הרגיש והמדויק שלה מאפשר לנו להבין לעומק את המשמעות הערכית והמקצועית של פעולות אנשי החינוך בעת חירום.

לכל אנשי החינוך היקרים שלנו - אנו רואים אתכם. רואים את המסירות, את הנחישות, את ההקרבה. רואים כיצד, בעת שהמדינה כולה התמודדה עם טלטלה, הייתם שם עבור תלמידיכם ועבור הקהילה. המחקר הזה הוא ההוקרה הצנועה שלנו לכם, וגם עדות היסטורית לדורות הבאים על החוסן הערכי והמקצועי של מערכת החינוך הישראלית.

בהערכה ובהוקרה,
חנה ללוש, מנהלת האגף לחינוך יסודי

זהות מקצועית מגויסת ומותאמת משבר:

בעקבות זהותם המקצועית של אנשי ונשות חינוך במלחמת "חרבות ברזל"

עיבוד וכתובה: ד"ר שרון רחמים, מנהלת מרכז פסג"ה לוד

מסמך זה עוסק בזהותם המקצועית של אנשי חינוך בישראל במהלך מלחמת "חרבות ברזל".
במסמך ניתוח נרטיבים של מורים, מנהלים ואנשי צוות אחרים, אשר תיארו את חוויותיהם,
אתגריהם, תחושתם ופועלם בזמן המלחמה.
הממצאים מצביעים על תחושת שליחות עמוקה, פעולות לטיפול חוסן ושמירה על שגרה, תוך
הדגשת חשיבות המנהיגות החינוכית בתקופות משבר.

במסגרת המיזם "כותבים היסטוריה", הזמין האגף לחינוך יסודי אנשי חינוך, ילדים והורים לקחת
חלק בתיעוד ייחודי בעקבות מלחמת "חרבות ברזל".

מתוך אלפי התיעודים הגיעו לידנו 50 תיעודים מתוך 29 בתי ספר מכל המחוזות בארץ, בהם
שיתפו מפקחים, מנהלי בתי ספר, מורים ובעלי תפקידים, אודות עבודתם החינוכית בזמן מלחמה.

התיעוד האוטנטי בו שיתפו מחווייתיהם, במרחב בו האישי, הלאומי והמקצועי חוברים יחדיו,
מאפשר הצצה ייחודית לאופן בו מנהיגות חינוכית מתמודדת עם אתגרים חסרי תקדים בזמן חירום,
תוך ניסיון לשמור על שגרת למידה ותמיכה בתלמידים, בהורים ובצוות החינוכי.

במסמך זה ביקשנו להתמקד ולהתחקות אחר זהותם המקצועית של אנשי חינוך בעת מלחמה,
שעדיין נמשכת, וללמוד אודות העשייה שלהם, האתגרים וההזדמנויות. ניתוח הממצאים יאפשר
לנו להבין את הדרכים בהן מנהיגות חינוכית יכולה לתרום לחוסן ולצמיחה של הקהילה גם
בתקופות משבר.

זהות וזהות מקצועית

"זהות" היא מונח בסוציולוגיה ובפסיכולוגיה המתאר את תפיסת האדם את עצמו ואת תפיסת החברה אותו. זהות היא מכלול של מרכיבים שבאמצעותם אדם מגדיר את עצמו. "זהות עצמית או מושג 'העצמי' הוא הדימוי שהאדם מייחס לעצמו. הוא מורכב ממערכת ציפיות שמגבש האדם על עצמו ועל יכולתו. ציפיות אלה מנחות את התנהגותו" (שוולצוולד, 1978).

זהות מקצועית היא חלק מזהותו העצמית של האדם והיא מוגדרת כתחושת השייכות של איש המקצוע למקצועו וההזדהות עימו (Tickle, 1999).

זהות מקצועית כוללת שלושה רכיבים שיש ביניהם יחסי גומלין: תפיסות ועמדות של המורה כלפי המקצוע שלו, תפיסות ועמדות של המורה כלפי התפקיד שלו ותחושת המסוגלות שלו (רחמים, 2018).

על פי רוג'רס וסקוט (Scott & Rodgers 2008), הזהות המקצועית מתפתחת והיא מושפעת מהסביבה ומהכוחות הכלכליים, התרבותיים, הפוליטיים וההיסטוריים הפועלים בה. הזהות המקצועית מתעצבת בתוך יחסי גומלין של איש המקצוע עם עצמו ועם הסביבה החברתית-תרבותית והמקצועית שלו.

אחד הכלים המרכזיים לעיסוק בזהות מקצועית הינו דרך הנרטיב – הסיפור שמספר איש החינוך על עצמו, כפי, שבמקרה זה, בחר לספר באמצעות התיעודים שהגיעו לידו.

תפיסת העולם אשר עומדת מאחורי החשיבה הנרטיבית מניחה כי האדם חי מתוך הקשרים תרבותיים היסטוריים וחברתיים ומהם הוא צומח. נרטיב הוא תיאור האירועים כחלק ממכלול שלם, שלרוב נע ונוצר סביב ציר סיבתי. כאשר האדם יידרש לספר את הנרטיב של חייו הוא יכלול אירועים מסוימים וישמיט אירועים אחרים, הוא יתמקד בהיבטים מסוימים ולא ייתן את הדגש להיבטים אחרים. זאת למרות שאדם אחר אשר היה עובר את אותם האירועים היה בוחר להתמקד דווקא בדברים אותם הראשון השמיט (רחמים, 2018).

מה מספרים לנו הנרטיבים על זהותם המקצועית של המורים בעת מלחמה?

הנרטיבים שהגיעו לידנו, חלקם דווחו בזמן אמת, כמו אסופת מסרונים שאיגדה מנהלת ממחוז דרום - ערוץ תקשורת שוקק חיים, מלכד, יוצר את קבוצת השווים והתמיכה של תחושת הביחד בתקופה שמתאפיינת בחרדה והתכנסות פנימה; חלקם באמצעות שירים וסיפורים שנכתבו

בראשית המלחמה ו/או במהלכה, כמו האסופה שהגיעה מהמחוז החרדי; חלקם מתארים מציאות אותנטית של שגרת חירום וחלקם פיוטיים, מטאפוריים ורגישים; חלקם עוסקים בעבר, חלקם בהווה וחלקם מישירים מבט מלא תקווה קדימה; חלקם עוסקים באיש החינוך וחלקם מתמקדים דווקא בתלמידים ו/או באנשי הצוות; חלקם נכתבו על ידי מורים מקצועיים, אחרים נכתבו על ידי מחנכים ובעלי תפקידים; חלקם נכתבו בגוף ראשון "אני" וחלקם בגוף "רבים" אנחנו.

בתהליך הלמידה והניתוח זיהינו מספר תמות משותפות לכל אלה, שחזרו על עצמן ומאפשרות הצצה לתפיסות חינוכיות, לתפיסות תפקיד, לאתגרים ולתחושת המסוגלות שליוותה את אנשי החינוך שעשו (ועדיין עושים) את עבודתם החינוכית בצל המלחמה הקשה:

תפיסה חינוכית היא למעשה המסגרת הרעיונית שדרכה אנו מתבוננים על החינוך. היא מגדירה את מטרות החינוך, את התהליכים שדרכם הן מושגות, את הערכים המנחים את המערכת החינוכית ואת התפקידים של כל אחד מהמשתתפים בה – תלמידים, מורים, הורים ומנהלים.

התפיסה החינוכית העולה מתוך הנרטיבים מאופיינת בתחושת שליחות ללא תנאי - הבנה כי אנשי ונשות החינוך עוסקים במשהו גדול יותר מאשר רק עבודה או מקצוע. הם הביעו אמונה עמוקה במשמעות החינוך ובכוחו לשנות חיים וקהילות, כפי שניתן לראות בדוגמאות המצורפות:

"מתוקף היותי מורה לאומנות ואומנית רב תחומית בינלאומית הרגשתי צורך עז לתרום לחברה... שמחתי להתנדב ללמד בבית ספר למפוני שדרות שנפתח בבית החייל בתל אביב. במשך שלושה חודשים למדתי תלמידי כיתות ד', מפוני שדרות ועשיתי כמיטב יכולתי לספק להם לא רק מענה לימודי אלא גם מענה נפשי רגשי וחברתי" (מורה לאומנות, מחוז דרום)

"במהלך התקופה הזאת, שוב ושוב נוכחתי לדעת, שלהיות אשת חינוך, בטח בתקופות קשות ומרכבות כאלו, זה כל כך הרבה מעבר להוראה. זה להיות שם, עבור התלמידים וההורים. לפעמים להקשיב, לפעמים לדבר, לפעמים לחבק ולפעמים לשתוק ביחד, ואני – זכיתי" (מחנכת, מחוז מרכז)

"כשאשת חינוך הרגשתי, כי זה הזמן שלנו להתגייס ולעשות מעשה, כן גם אנחנו קיבלנו "צו 8", רק בלי מדי הזית...לא קלה הייתה דרכנו, אך צלחנו אותה!" (מחנכת, מחוז תל-אביב)

"כמורה מחנכת, תחילת השגרה משמעה הייתה להיכנס ל-זומים ולחייך מול הילדים, היו מורות מפורקות שהיה להן מאוד קשה, הבנתי אותן, אך גם הרגשתי שזו חובתי. לדאוג לילדי כתתי ולהיות עוגן בתקופה כזו קשה. המסך היה חצי נחמה, הוא חסר תחושה, הוא לא מחבק, אבל לפחות יש תקשורת וירטואלית שהיא גם סוג של קרבה. בהמשך היה צריך לחזור לבית הספר, הפחד היה גדול, הדאגה לביטחון התלמידים, הדאגה לילדי שלי שהיו רחוקים ממני. היה זה לילה ארוך, היה לי קשה להירדם, אבל מרגע שחזרתי לעבוד, חזרתי לנשום. האנרגיות חזרו, הדאגות קצת פחתו, והרצון לשגרה גבר על המציאות הקשה" (מחנכת, מחוז תל אביב)

תחושת השליחות הגדולה, האישית והלאומית, הביאה לטשטוש הגבולות בין האישי והמקצועי ותרמה לתחושה שכולנו חלק משלם, רקמה אנושית אחת:

"ברגעים אלה אני מנסה להגיע לאשדוד בתחבורה ציבורית וחווה את הקושי לנוע בדרך זאת הפחד גם מהעיניים של הבן הפרטי שלי שמחכה להיות בחדר המוגן שבבית... כולנו מתמודדים בשעות אלה עם מצב חירום ביטחוני. כולנו מקווים לרגיעה ולשובה של שגרה בטוחה בהקדם. עד שזה יקרה עלינו לקחת אחריות על המצב במסגרת החינוכית שעליה אנחנו אחראים". (מיסרון של מנהלת לצוותה, 07.10.23, מחוז דרום)

"כמורה, הייתי צריכה לשלב בין התפקיד האקדמי שלי ובין המציאות הקשה שהתפתחה מסביבי במהלך המלחמה" (מחנכת, מחוז דרום)

"בעודי מנסה לנווט בין האיזון העדין של אימהות ומנהיגות, בעוד כל יום הופך לריקוד עדין של שגרה מול כאוס, המקצב השגרתי של חיי בית הספר וניהול הבית דרש ממני את רוח הלחימה הקיימת בי תמיד. בתוך אי הסדר מסביבי נותרה בי נחישות איתנה למצוא איזון של אחריות לכולם לבני ביתי, לצוות המורים ואחריות ללומדים". (מנהלת, מחוז דרום)

"ההבנה שאני חלק ממערך שלם הנותן מענה אישי ואיכותי לילדים ולמשפחות החוות מציאות כה קשה ומורכבת, מרגשת אותי מאוד ומעניקה לי כוחות להתמודדות עם האתגרים בעקבות המלחמה" (מדריכה, מחוז מרכז)

לצד התפיסה החינוכית, שאופיינה בתחושת שליחות מלאה, באה לידי ביטוי התפיסה התפקידית שמשמעה, הפעולות שנקטו אנשי החינוך הלכה למעשה על מנת לתת מענה מקצועי ורגשי לכל באי בית הספר.

ראשית, על פי העולה מהנרטיבים שנאספו, הפעילות הראשונה הייתה הסרת העמימות ומתן הנחיות שוטפות לפעולה.

אחת האסופות הייחודיות והאותנטיות שהגיעה לידנו הינה רצף מסרונים מאוקטובר 2023 ועד פברואר 2024 המציג את הדיאלוג שניהלה מנהלת בית ספר בדרום עם צוותה. בתוך מאות המסרונים ניתן היה למצוא עדכונים שוטפים, הנחיות ומענה לשאלות. הדיאלוג אפיין הן את מנהלת בית הספר והן את בעלי התפקידים. נמצאו שם קישורים למכתבים רשמיים, הנחיות פדגוגיות, מעקב ובקרה אחרי העשייה החינוכית ועוד.

את ההנחיות ניתן היה לחלק לשני סוגים:

הנחיות ממלכתיות - כאן נמצא שיתוף בהנחיות רשמיות שהגיעו ממשרד החינוך ומאגף שפ"י ומידע על מוקדי מידע וסיוע. בתוך אלו נמצאו הנחיות על למידה מרחוק, על פתיחה/סגירה של בית הספר, על נהלי חירום, קישורים למידע מציל חיים, מידע שנשלח מפיקוד העורף, מחמ"ל העירייה, מהמחוז מהפיקוח וכדומה. כולן הגיעו מחוץ לבית הספר.

הנחיות פדגוגיות – אלו הנחיות שהגיעו רובן ככולן מצוות בית הספר ועניינן מעקב אחר נוכחות, קישור למאגרי מידע וחומרים פדגוגיים, מידע על כלים דיגיטליים וכדומה. לדוגמה:

"מחנכות יקרות, על מנת להקל על איסוף המידע והעברתו בזמן לפיקוח אבקש כי כל יום תכנסו לקישור של נוכחות שאצרף ותרשמו את מספר התלמידים שעמדו אתכם בקשר עד השעה 12:00. מזכירה שבמידה וקיבלתן עדכון על מעגל פגיעה יש ליידע על מנת שנוכל לסייע. תודה על שיתוף הפעולה" (מנהלת, מחוז דרום)

עדכונים שוטפים והנחיות ברורות עשויים להיות מענה יעיל בתוך אי הוודאות המאפיינת מצבי חירום. הם משמשים עוגנים פורמליים, מהירים ומהימנים, המהווים תשתית לגבולות וליציבות.

ההודעות וההנחיות הועברו לצוות החינוכי וממנו גם לתלמידים ולהורים:

"הורים יקרים, התעוררנו לבוקר לא פשוט. אתם נחשפים במקביל אלינו לממדי המצב בתקשורת. מקווים שאתם ומשפחותיכם בטוב, נמצאים בקרבת מרחב מוגן. צוות בית הספר עומד לרשותכם בכל קושי, בעיה והתייעצות. ישנן משפחות/מחנכות שומרות שבת שעדיין לא נחשפו למצב. יחד עם זאת נבקש שכל מי שרואה את ההודעה ישלח הודעה בפרטי למחנכת הכיתה - שאתם בסדר ונמצאים קרובים למרחב מוגן. ציינו על הימצאות בבית, בחו"ל או במקום אחר בארץ. ברגע שנקבל הנחיות רשמיות ניידע. שמרו על עצמכם! נאחל מכאן שלא יהיו עוד אבידות בנפש לא לכוחותינו ולא לאזרחים ושהשלום יחזור לאזור במהרה" (מנהלת, מחוז דרום)

התיעוד משקף תקשורת פתוחה וישירה בין המשרד, ההנהלה, הצוות וההורים הכולל שיתוף במידע ובהנחיות - נמצא שם מידע שוטף בהתפתחויות ובהנחיות מצד משרד החינוך והרשות המקומית, כאשר המידע מועבר ברגישות רבה תוך הדגשת חשיבות התקשורת עם ההורים ועידוד הצוות לשמר קשר רציף. הדיאלוג מחזק את תפקידו של בית הספר כסוכן מידע מהימן המגשר בין המטה לשדה ואת תפקידם החשוב של אנשי החינוך במעורבותם בקהילה המקומית.

לצד הפגת העמימות ושיתוף במידע ובהנחיות, תפקידם של אנשי החינוך, כפי שהוא עולה מתוך הנרטיבים, הוקדש לטיפוח חוסן רגשי לצד מתן מענים פדגוגיים.

חוסן - חוסן מתייחס ליכולת להתמודד עם מצבי קושי, משברים או שינויים, ולצאת מהם מחוזקים או לפחות שלמים. מבחינה רגשית זו היכולת להתמודד עם רגשות קשים, לחץ, טראומה, ולהמשיך לתפקד.

את טיפוח החוסן ניתן לזהות בפעולות ההנהלה מול צוות המורים, פעולות שכללו שיחות מליאה, מענה קבוצתי ופרטני וכן שילוב של תכניות מבחון:

"בבית הספר התקיימו מספר מפגשים ביוזמת המנהלת, היועצת והפסיכולוגית. צוות המורים זכה לפעילות שאפשרה לשתף במחשבות, רגשות וצרכים. להבנתי, תוך פרק זמן קצר שונו קדימות

התעדופים. חוויתי את ההתגייסות עבור המורים, התלמידים והמשפחות שהפך לחלק בלתי נפרד מנוהלי העבודה. הזמינות של בעלי התפקידים עבור צרכי המורות קבל קדימות" (מחנכת, מחוז צפון)

"גם בני זוג של מורות מהצוות מגויסים מזה תקופה ממושכת, כך שבבית הספר גילו רגישות והתחשבות בצורכיהן. היועצת והפסיכולוגית יצרו מעגל תמיכה עבור צוות המורים, סיעות, למפגשי אוורור ושיח. חשתי ואני חשה שמידי יום אני מגיעה לבית הספר שהוא למעשה מקום תומך, מחזק המאפשר לקיים אי של שפיות במציאות בלתי הגיונית. השיח, העשייה החינוכית, התלמידים, בני המשפחה והפעולות הקטנות לשמירת שגרה אפשרו לי לייצר עשייה בתקופה מטלטלת זו" (מחנכת, מחוז צפון).

"מורים ומורות שהחליפו את בגדי היום-יום למדים ונסעו אפילו בלי לדעת לאן או למשך כמה זמן. ... חדר המורים מעולם לא נראה עצוב כמו באותם ימים של חזרה לבית הספר: הרבה שתיקות כבדות, עיניים אדומות מרוב בכי, חיבוקים ארוכים שמחליפים את המילים שקשה מאד לגייס. אני מקפידה לא לשכוח אף אחד ואף אחת בסבב הטלפונים לצוות, וחלילה לא לפסוח בטעות על המזכירות, על אב הבית, לא לשכוח לבדוק מה שלומו של השומר; למפות את מעגלי הפגיעות, לבחון מי זקוק/ה להתערבות ובאיזו מידה, איזו מורה לא מסוגלת ללמד עכשיו ומי תוכל להחליף אותה, מי יושבת שבעה, חלילה... (יועצת, מחוז מרכז)

"...לתוך כל הכאוס הזה, הגיעה תוכנית 'אשירה' - תוכנית לפיתוח שיח רגשי חברתי באמצעות שיר. התוכנית חידשה את פניה בהתאמה לעיתוי ולזמן ובפיה הייתה בשורה חדשנית - הענקת כלים להתמודדות, לפיתוח חוסן נפשי ולהסתכלות במבט אמוני על מאורעות הזמן באמצעות השירה. לתוכנית נבחרו בקפידה שירים העוסקים בתכנים כמו: אמונה ובטחון, שבת, תורה ומצוות, בין אדם לחברו ועוד, המשותף לכל השירים היה חיבור לטוב ולבורא עולם. הנהלות בתי הספר והצוות החינוכי מצאו מענה שנתן מקום לרגשות ולתחושות, העצים את התלמידות וניתב אותן למצוא בתוכן את מה שמעניק להן מרגוע ובטחון" (מפקח ומנהליו, מחוז חרדי)

לצד טיפוח החוסן של צוות המורים, ניתן היה לזהות את פעולות הבניית החוסן שהפעילו המורים בקרב התלמידים - פעולות אלה כללו התעניינות מתמדת, שיחות אישיות ושיעורי חינוך מותאמים: "כל אחת מהצוות התמודדה בדרך שלה, כל תלמיד ותלמידה הגיבו בדרכם הייחודית, היו שבכו והיו שרצו ומיד שיחקו. וברגעי אזעקה בבית הספר, היו תגובות שונות. ואני לקחתי נשימה עמוקה, רק לא להישבר, אני החוסן שלהם" (מחנכת, מחוז תל אביב)

"עזרתי לתלמידים שלי להתמודד עם האימים והלחץ הנפשי שהתפתח בסביבה שלהם. ביחד חיפשנו דרכים לחזק את הרגישות החברתית והמוסרית ולעודד רגישות ואחדות ביניהם... ניסיתי להעביר את המסר שהתמודדות והתפתחות בתקופות קשות עשויים להביא איתם גם כוח" (מחנכת, מחוז דרום)

"מחבקים את ילדי משפחות המגויסים והמגויסות" - "הרעיון נולד מתוך רצון לאפשר לילדי משפחות המגויסים והמגויסות מרחב של שייכות ואוורור בתוך שגרת החירום. הפרויקט התקיים בהובלת יועצות בית הספר... התקיימו מעגלי שיח לאוורור רגשות עם שוקו ולחמניות טריות. במפגשים שוחחנו על תפקידי הבית שהשתנו בעקבות גיוס בן/בת המשפחה, הילדים שיתפו בכוחות שגילו בעצמם ובסובבים אותם ובשגרות שעוזרות לשמור על חוסן במצב לא רגיל. היה חשוב לנו לנצל את ההזדמנות ולהוקיר תודה לתלמידים ולבני משפחותיהם על ששומרים על המדינה. לסיום, תרגלנו נשימות בעזרת בועות סבון והענקנו לכל תלמיד/ה מיכלבועות סבון הביתה עם הנחיות כיצד ללמד את בני המשפחה טכניקת הירגעות" (מחנכת, אורנית)

"... קיימתי שיחות רבות עם תלמידים/ות, במטרה 'לבדוק דופק', לזהות את הרגישות הייחודית של כל אחד, לפענח מה אומרות העיניים גם כשהשפתיים טוענות שהכל בסדר. העשייה המרובה הזו, בעיקר עשייה שממוקדת בצרכי הזולת, היא כמו מצוף שקשור סביב הגוף שלי, ומרים אותי אל גובה פני המים. אני משקיעה את עצמי בעבודה וכך לא שוקעת בתוך העצב שמקיף אותי" (יועצת, מחוז מרכז)

בנוסף, כחלק מטיפוח החוסן, קידמו הצוותים יחד עם התלמידים יוזמות ופעולות התנדבותיות:

גינת הנצחה לזכרה של רז מזרחי: "...השיעור והעבודה על הקמת הגינה עזרו לי להתמודד ולהרגיש שאני יכולה לתרום מעט להנצחת רז. תלמידי כיתה ג'3 בבית הספר עונדים את הצמיד ועוזרים בהנצחת רז. ובעקבות השיעור וההכרות עם רז. ב.3.8 ביום האישה הבינלאומי, כאשר שוחחתי עם תלמידי הכיתה על נשים משמעותיות שהם השראה עבורם, תלמידים התבקשו לכתוב מי מהווה השראה עבורם ולמה. התרגשתי לראות שהיו מספר תלמידים שבחרו ברז. ואני חושבת שזה אחד הרגעים הכי משמעותיים עבורי בכל התקופה הזאת, המסר עובר הלאה. יזכרו אותה" (מחנכת, מחוז מרכז)

"בבית ספרנו אנו מעודדות שילוב של יצירה ואקטואליה והפעם בצל מלחמת חרבות ברזל ותכני חג הפסח - חג החירות והגאולה. העבודה נעשתה באופן פרטני וקבוצתי. הוצאנו את מנהג החג המקובל בעדות ישראל והוא משחק הילדים באגוזים. התלמידות תפרו מבד אל-בד שקית לאיסוף האגוזים. חלק מן השקיות, כנהוג בבית ספרנו, יהיו מיועדים לחיילים שגם הם ייהנו מן הפרי המצוי בשקית ואולי גם יזכרו במשחק האגוזים מילדותם..." (מחנכת, מחוז חרדי)

בית ספר אחר במרכז כתב, הלחין והקליט עם התלמידים שיר מקורי מלא בתקווה "עם אחד" והפיץ אותו חזרה לקהילה.

"בתכני הלימוד הייתה התאמה ורגישות למצב החדש שחדר לחיי כולנו. הילדים היו שותפים לכתיבה: כתבו לחיילים מכתבים מרגשים, עסקו בכתיבה אישית ביומן בו שתפו מחשבות ורגשות שהציפו אותם. הילדים יזמו כתיבת מילים לשירים מעודדים שהסבו להם גאווה ואפשרו להם באמצעות שירה להתמודד עם שגרת מלחמה של אזעקות טילים ומלחמה... הילדים והמורות תכננו יוזמות למשפחות הצוות שהתגייסו למלחמה - לחיילים - אפו עוגות. הדפיסו במדפסת תלת מימד סביבונים ועליהם הכיתוב להחזירם הביתה... במהלך המחצית הילדים עסקו במגוון כתיבת אשר לוקטו ופרסמו בעיתון בית ספרי מרגש שכולו עסק במלחמה. עיתון זה משקף תקופה זו דרך עיני הלומדים" (מחנכת, מחוז צפון)

כל אלו משקפים את היכולת של הצוות החינוכי לגלות יוזמה, יצירתיות וגמישות בהתמודדות עם האתגרים שמציבה המלחמה. הם מפתחים פתרונות חדשים, מתאימים את שיטות ההוראה ומתגייסים למען הקהילה ויחד עם זאת מטפחים חוסן המאפשר התמודדות עם מצב מלחמה מתמשכת וחוסר וודאות כמעט תמידי.

לצד טיפוח החוסן האישי והרגשי, פעלו בתי הספר על מנת לשמר שגרות פדגוגיות, הן בתוך בתי הספר הקבועים והן מתוך מענה למפונים:

"לתלמידים היה חוסר בספרים וציוד שוטף, אשר רכשנו עבורם, הצוות העלה רצון להיפגש אחת לשבוע בישיבת צוות ולשם כך היה עלי למצוא להם מקום בו יוכלו להיפגש ולקיים ישיבת צוות, במקביל, אחראית המערכת בבית ספרנו, הסגנית, בדקה ופינתה שעה במערכת לשם כך, כאשר צוות של בית הספר לוקח אחריות על כל הילדים, עם הזמן הכרנו את שיטות ההוראה בהן נקטו ויחד עם צוות נכנסתי לכיתות בתדירות גבוהה כדי להכיר את הילדים וללמוד מהם, עם הזמן, עלה

צורך למצוא מקום פיסי למנהל כדי שיוכל לעבוד באופן שוטף בנוחיות. את אט ובעיקר בחודש הראשון הצוות שלהם נטמע בשלנו בזמן ההפסקות ובמעברים בין השיעורים, זה יצר אווירה טובה וכשעלו קשיים ידענו לדבר, לאחר כחודש, הסגנית ואני ישבנו עם המנהל והרכזת הפדגוגית שלהם כדי לחשוב על שילובם בכיתות" (מנהלת, מחוז צפון)

"... באחד ממפגשי הצוות נחשפתי למערכת שיעורים פרטניים שהכינה עופרה המדריכה. חשבתי בליבי שזו יוזמה נפלאה ויחד עם זאת כאב ראש לא קטן. הייתי ערוכה לסייע לעופרה, לא הבנתי שתוך שעה התפקיד יתגלגל לפתחי וכשהבנתי כבר הייתי עמוק בלמידת המערכת הפרטנית. היה לי ברור שזו מערכת עם פוטנציאל להצלחה אבל חייבים להפוך אותה לשיתופית, נגישה ושקופה למורים ולהורים. יחד עם נטע, יצרנו מערכות פרטניות בתחומי ידע שונים... בבסיס השיעורים עמדה תפיסה של חשיבה מחוץ לקופסה. הם היו חווייתיים, מגוונים, יצירתיים, שילבו היבטים לימודיים ורגשיים כאחת. צוות ההוראה היה רגיש וקשוב לילדים, זכור לי שיעור שלימדתי עם מילי המדריכה. לימדנו את השיר: "כף היד שלי היא מבשרי הסתיו". בעקבות השיר הכנו בובת מבשרי הסתיו מכפפת גומי. לפתע ראינו שאחד מהילדים התחיל לבכות. יצאתי איתו למרחב אחר, בשיחה עימו הבנתי שהכפפה הזכירה לו בלון, דבר המעורר בו פחד. לשמחתי, במפגשי למידה רבים ציוותנו שתי מורות שעבדו בהוראה בצמד, דבר שאפשר לי להתפנות לתת לו מענה אישי. הילד נרגע והמשיך לפעול בשמחה לאורך כל יום הלמידה" (מדריכה, מחוז מרכז)

"להיות מנהלת של בית ספר ארעי למפונים בתקופת המלחמה מציבה בפני אתגרים עצומים ומורכבות גדולה. כל שבוע הוא כמו ה-1 בספטמבר. וכל הזמן להמציא מחדש יש מאין. להוביל ולגבש צוות בכל פעם מחדש, כי כל הזמן עוזבים ומגיעים אחרים. לחפש ולספק מענים רגשיים למצוקות ולקשיים שעולים. לבנות סביבה ותכנים לימודיים מותאמים, לבחור נושא מארגן שבועי שסביבו לומדים בכל התחומים. לייצר הזדמנויות לתוכניות העשרה ולגייס תרומות מארגונים שונים. לא לוותר על הקניית ערכים ולציין את כל החגים והאירועים שהם המורשת והתרבות של העם היהודי ומדינת ישראל" (מנהלת, מחוז צפון)

התיעוד מצביע על המאמצים הרבים שהושקעו כדי לשמור על רצף לימודי, גם כאשר הלימודים מתקיימים מרחוק ועל הניסיון לשמר שגרות בבתי הספר הקבועים. הצוות התאים את מערכי השיעור ללמידה מרחוק, קיים מפגשי זום עם תלמידים ועודד אותם לקחת חלק פעיל בלמידה תוך התאמת התכנים לצרכים המשתנים.

לצד הדיווחים האישיים כי העשייה היא חלק מחוסן, ההנהלה הקפידה לעודד את הצוות החינוכי, לפרגן לו ולהעצים אותו ויחד איתו להעצים את בית הספר במטרה להעניק לו כוחות נוספים להשלים את תפקידו המשמעותי כל כך בצילה של המלחמה:

"צוות יקר, אתם יוצרים דברים מדהימים ויפים יחד עם הילדים. יישר כוח ענק! אני מניחה שחלק מהתוצרים יופצו מחוץ לקהילת בית הספר. חשוב לוודא ולהקפיד מעבר לאסתטיקה שהיא מרהיבה להוסיף סממנים של בית הספר ושל התקופה. לוודא שסמל בית הספר ושם בית הספר מופיעים. שהעיר אשדוד מופיעה בתוצר. גם השם הלאומי שניתן לתקופה חרבות ברזל יכול להיכנס ואז התוצר מזוהה עם התקופה ויוצא כהקשר למשהו. חלק מהדברים יכולים בהחלט לצאת לבית דפוס ולקשט את מסדרונות בית הספר. הילדים יוצרים דברים מדהימים ואתם יכולים ממש לייעד אותם לקיר בבית ספר" (מנהלת, מחוז דרום)

עוד נמצא באסופת המיסרונים, כי המנהלת מהדרום הדגישה כל העת את חוזקותיו של הצוות החינוכי ושיבחה את עשייתו תוך שהיא משתמשת במילים כגון: "אלופים", "מלכות" ו"גיבורים" – המנהלת עשתה שימוש בשפה רגשית, בדימויים חזותיים ובסיפורים אישיים כדי לעודד ולחזק את רוחו של הצוות.

בנוסף, השימוש החוזר בכינויים כמו "צוות יקר", "אלופים", "מלכות" ו"גיבורים" יוצר תחושה של קבוצה מגובשת - טכניקה נרטיבית שנועדה להדגיש את היותם חלק מקבוצה מיוחדת בעלת תכונות חיוביות.

במקום להתמקד בקושי ובכאב הובלטו החוזק, האומץ וההקרבה של אנשי הצוות - גיבורים הפועלים למען הכלל.

לצד המסרים החיוביים, ביטויי החוסן והעוצמה, הובלעו בין הסיפורים אתגרים מגוונים כגון:

אתגרים טכנולוגיים - העדר ציוד, העדר מחשבים, העדר רשת אלחוטית

אתגרים רגשיים – בעיות משמעת, היעדרויות

אובדן חברי צוות וקרובי משפחה

אזעקות שהפרו את השגרה ועוררו בהלה ולעתים נזק

צוות לא יציב שנע דרומה וצפונה

ניהול בית כשאחד מבני הזוג במילואים

הללו הובלעו לצד העשייה החינוכית ותחושת המסוגלות הגבוהה, שנדמה, מתוך הנרטיבים,

שתפסה מקום מרכזי ובלתי מעורער, בחזקת שליחות ללא סייג – המילים "גאווה", "שמחה",

"אופטימיות", "תקווה" חזרו על עצמן פעמים רבות, הרבה יותר מתיאורים של קושי.

זהות מקצועית מגויסת ומותאמת משבר

מתוך הממצאים ניתן להבחין בזהות מקצועית מגויסת ומותאמת משבר – להבחין כיצד הזהות המקצועית של אנשי החינוך, שהיא חלק מזהותם העצמית, התגייסה והותאמה באופן ייחודי לנוכח האתגרים חסרי התקדים של מלחמת "חרבות ברזל" - זהותם המקצועית המגויסת ומותאמת משבר של אנשי החינוך, היא ביטוי לחיבור בין הגורמים המשפיעים לבין אופני הפעולה: הגורמים המשפיעים:

הקשר ייחודי של זמן חירום - המלחמה יצרה מרחב בו האישי, הלאומי והמקצועי התחברו יחדיו באופן

הגורמים המשפיעים הובילו אתחולי פעולה ויחד הגדירו צהות מקצועית מגויסת בשעת משבר

אינטנסיבי.

אתגרים חסרי תקדים - הצורך לתמוך בתלמידים, בהורים ובצוות החינוכי תוך ניסיון לשמור על שגרת למידה.

כוחות סביבתיים - השפעות כלכליות, חברתיות, תרבותיות, פוליטיות והיסטוריות.

תחומי פעולה שזוהו:

- הסרת עמימות ושיתוף במידע - מתן הנחיות שוטפות וברורות לצוות, לתלמידים ולהורים. זה כולל עדכונים רשמיים ממשרד החינוך והנחיות פדגוגיות מבית הספר.
- טיפוח חוסן רגשי - פעולות מכוונות לחיזוק החוסן בקרב צוות המורים (באמצעות שיחות, מעגלי תמיכה ותוכניות חיצוניות) וכן בקרב התלמידים (באמצעות שיחות אישיות, שיעורי חינוך מותאמים ויוזמות שונות).
- שימור שגרת למידה - ניסיון לשמור על רצף לימודי בבתי הספר הקבועים ובמסגרות זמניות למפונים, תוך התאמת התכנים לצרכים המשתנים.
- יצירת יוזמות ותגובות יצירתיות - פיתוח פתרונות חדשים, התאמת שיטות הוראה ויצירת פעילויות מגוונות (כתיבה, שירה, אמנות, התנדבות) המותאמות למצב.

- **העצמה ופרגון לצוות** - הנהלות בתי הספר פעלו לחיזוק הצוות, להבעת הערכה ולשימוש בשפה מחזקת.

מאפיינים מרכזיים של זהות המקצועית מגויסת בשעת משבר:

- **תפיסה חינוכית של שליחות ללא תנאי** - אנשי החינוך חוו את עבודתם לא רק כעבודה או מקצוע, אלא כתחושת שליחות עמוקה ואמונה במשמעות החינוך וביכולתו לשנות חיים וקהילות. הם הביעו נכונות להתגייס ולעשות מעבר לנדרש.
- **תפיסת תפקיד רחבה וגמישה** - תפיסת התפקיד התרחבה מעבר להוראה פורמלית וכללה מענה נפשי, רגשי וחברתי לתלמידים ולהורים. אנשי החינוך לקחו אחריות רחבה על המצב במסגרת החינוכית ופעלו להסרת עמימות ולמתן הנחיות.
- **תחושת מסוגלות גבוהה** - למרות האתגרים הרבים, הנרטיבים משקפים תחושת מסוגלות גבוהה ויכולת להתמודד עם המצב המורכב. תחושה זו התבססה בין היתר על תמיכה הדדית ופעולה משותפת.
- **גמישות ויכולת הסתגלות** - אנשי החינוך גילו יכולת גבוהה להסתגל למציאות משתנה ולפתח פתרונות יצירתיים.
- **רגישות ואמפתיה** - התמקדות בצרכים הרגשיים של התלמידים והצוות.
- **תחושת אחריות קולקטיבית** - פעולה מתוך תחושה של שייכות ומחויבות לקהילה ולמדינה.
- **חוסן אישי ומקצועי** - העשייה החינוכית עצמה שימשה כמקור כוח וחוסן עבור אנשי החינוך.

התובנות העולות מניתוח זהותם המקצועית של אנשי החינוך במהלך מלחמת "חרבות ברזל" עשויות להוות מודל בעל ערך להתמודדות עם משברים עתידיים. בעקבותיו, ניתן לפתח תכניות התערבות והכשרה לאנשי חינוך, תכניות שיסייעו בטיפוח כשירויות להתמודדות עם משברים עתידיים, תוך הקניית כלים ומיומנויות להתמודדות עם אתגרים מורכבים, שמירה על מחויבות לתלמידים ולקהילה, וחיזוק החוסן האישי והמקצועי.

סיכום וסייגים

במסמך זה הוצג ניתוח נרטיבים של אנשי חינוך, שנכתבו בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" בשעה שהמלחמה עדיין לא תמה. ניתוח זה מהווה תיאור ראשוני של תופעות בשדה החינוכי בזמן משבר, אך יש להתייחס אליו בזהירות ולהכיר במגבלותיו.

מטרת הניתוח הייתה לעמוד על זהותם המקצועית של אנשי חינוך בעת מלחמה - לבחון את תפיסתם החינוכית, את תפיסת התפקיד שלהם ואת תחושת המסוגלות שלהם, בעת המורכבת הזו. חשוב לציין כי ניתוח זה מתמקד בנרטיבים של אנשי חינוך בישראל בהקשר ספציפי של מלחמת "חרבות ברזל". יש להיזהר מהכללת הממצאים למצבי משבר אחרים או למערכות חינוך במדינות אחרות, ללא מחקר השוואתי מעמיק.

מהממצאים עולה כי אנשי ונשות החינוך הביעו תחושת שליחות עמוקה בעבודתם החינוכית וגילו מסירות אין קץ; אנשי ונשות החינוך הקדישו זמן ופעלו באופן יזום לטיפול חוסן בעמיתיהם ובתלמידיהם; אנשי ונשות החינוך פעלו להסרת העמימות על ידי מתן הנחיות ברורות ומתן עדכונים שוטפים לצוות החינוכי ולהורים; אנשי החינוך פעלו לשימור שגרות קבועות ככל הניתן, תוך התאמת התכנים לצרכים המשתנים; והנהלת בתי הספר פעלה לטובת העצמת הצוות והכרת תודה על עשייתו. ממצאים אלו מצביעים על חשיבותם של תחושת השליחות, החוסן, התקשורת והמנהיגות החינוכית בעת משבר. עם זאת, יש לזכור כי ממצאים אלו מבוססים על נרטיבים שנאספו בתקופה מסוימת וייתכן כי הם משקפים תמונה חלקית או משתנה.

מתוך הנתונים ניתן ללמוד כי למנהיגות חינוכית תפקיד משמעותי ביצירת חוסן וקידום צמיחה בקרב הקהילה החינוכית בשגרה וביתר שאת בעתות משבר ויתרה מכך, להדגיש כי העשייה החינוכית היא מקור כוח וחוסן עבור אנשי החינוך ומעניקה להם עוגן רגשי ומקצועי חרף האתגרים. יש להדגיש כי תפקיד המנהיגות החינוכית עשוי להיות מושפע מגורמים רבים, כגון סוג המשבר, מאפייני הקהילה החינוכית והמשאבים הזמינים.

קשה להצביע האם הזהות המקצועית התהוותה לנוכח האתגרים או ליוותה את השותפים קודם. שאלה זו דורשת מחקר מעמיק יותר, אולי באמצעות מחקרים איכותניים נוספים או מחקרים כמותיים שיבחנו את השינויים בזהות המקצועית של אנשי חינוך לאורך זמן.

חסרה הבחנה בין אנשי חינוך ותלמידים מפונים או שורדי האירועים לבין אנשי חינוך אחרים וכן הבחנה בין פעולות שנעשו עם צוותים ותלמידים מפונים או כאלו שלא משו ממקומם – הפעולות והגורמים המשפיעים שונים והשלכותיהם עשויות להיות משמעותיות. הבחנות אלו חשובות כדי להבין את ההשפעה הייחודית של המלחמה על קבוצות שונות בתוך מערכת החינוך.

זאת ועוד, חשוב לזכור כי את הנרטיבים כתבו אנשי ונשות שבחרו בכך. מתוך השדה החינוכי עולים במקביל קולות של קשיי התמודדות, העדר הכשרה מתאימה, שחיקה אישית ומקצועית מול מחירי המלחמה ועוד שאין להם ביטוי משמעותי בכתובים. יש להכיר בכך שהנרטיבים שנאספו

עשויים שלא לייצג את כלל אנשי החינוך וכי קיימים קולות וחוויות נוספות שלא באו לידי ביטוי במסמך זה.

בנוסף, לא התקיים ראיון עם הכותבים ואין אפשרות להכריע האם זהותם המקצועית של אנשי ונשות החינוך השתנתה או הושפעה מהמלחמה. היעדר ראיונות מעמיקים מגביל את היכולת להבין את המשמעויות וההשפעות של המלחמה על הזהות המקצועית של אנשי החינוך. נדרש מחקר מקיף על מנת לתקף את הממצאים העולים בתוך מסמך זה שנכתב בעיצומה של המלחמה ולחלץ מתוכו המלצות להמשך. מחקר עתידי צריך לכלול מגוון שיטות מחקר, מדגמים מייצגים, וניתוח השוואתי של מערכות חינוך שונות, כדי להגיע למסקנות תקפות ומהימנות יותר. בנוסף, יש לבצע מחקרי המשך שיבחנו את ההשפעות ארוכות הטווח של המלחמה על אנשי החינוך והמערכת החינוכית.

ביבליוגרפיה:

רחמים, ש'. (2018). הטמעת חדשנות חינוכית: בחינת זהותו המקצועית של המורה. דיסרטציה בהנחייתו של פרופ' אלי הולצר, בר אילן: רמת-גן.

שורצוולד, י'. (1978). אשנב לפסיכולוגיה חברתית. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

Rodgers, C. R., & Scott, K. H. (2008). The development of the personal, self and professional identity in learning to teach. In M. Cochran, S. Smith, D. Feiman Nemser, J. McIntyre & K. E. Demers (Eds.), Handbook of research on teacher education (pp.732-746). New York: Routledge.

Tickle, L. (1999). Teacher self-appraisal and appraisal of self. In R.P. Lipka & T.M. Brinthaupt (Eds.), The role of self in teacher development (pp. 121-136), New York: State University of New York Press.